

Шкільний аналіз літературного твору

16.02.2025

План

1. Методологічні основи аналізу художнього твору.
 - 1.1. Аналіз і синтез.
 - 1.2. Принципи аналізу художнього твору.
 - 1.3. Види (методи) аналізу художнього твору.
2. Методика аналізу художнього твору.
 - 2.1. Способи аналізу художнього твору.
 - 2.2. Прийоми аналізу художнього твору.

Аналіз

- **Аналіз** (грец. *analysis* — розкладання) — стратегія дослідження, що полягає в мисленому чи практичному розчленуванні цілого на складові частини, тобто у виявленні, виокремленні складових (компонентів) літературного твору з метою їх детального вивчення.

Аналіз

- Найвища мета аналізу — встановлення відповідності всіх частин твору авторському задумові, наявності (відсутності) гармонійної єдності складників змісту і форми. Він дає змогу об'єктивно оцінити твір.
- Аналіз твору необхідно завершувати синтезом — короткими висновками про основні його ідеї, характер авторської позиції та специфіку їх утілення.
- Важливо при цьому перейнятися таїною художнього слова.

Синтез

- **Синтез** (грец. *synthesis* — з'єднання, складання) — стратегія пізнання, що полягає у вивченні предмета дослідження в його цілісності, неповторності, шляхом формування цілісного уявлення про нього на основі інформації про його частини, аспекти, рівні.

Синтез

- **Синтез** здійснюють різними способами. Часто розпочинають із вивчення форми, наближаючись до розуміння змісту, художньої своєрідності, місця кожного складника в загальній системі твору, переходячи від деталі до ідеї, розпізнаючи її в конкретних епізодах, композиційно-сюжетних та жанрових прийомах, словесних засобах.

Методологічні основи аналізу художнього твору

- **Принципи й види (методи) аналізу художнього твору** належать до методологічних основ аналізу художнього твору.
- Принципи і види (методи) спрямовують роботу дослідника немовби «зсередини» його літературознавчого досвіду.
- Вибір принципів, видів (методів), способів і прийомів аналізу — не довільний процес. Його зумовлюють мета дослідника й особливості твору, закономірності взаємодії складників його змісту і форми.

Принципи аналізу художнього твору

- **Принципи** (лат. *prīncipiūm* — основа, начало) аналізу твору — найзагальніші правила, що впливають із розуміння природи і суті художньої літератури, якими керуються у процесі аналітичних операцій над твором.

Принцип аналізу взаємодії змісту і форми

- Принцип аналізу взаємодії змісту і форми є універсальним засобом пізнання суті твору й окремих його частин.
- Реалізуючи його, слід починати аналіз зі складників змісту, переходити до характеристики засобів його втілення, тобто складників форми.
- Розпочавши аналіз із розгляду складників форми, обов'язково потрібно розкрити їхню змістовність.
- Важливо при цьому пам'ятати, що аналіз не самоціль, а засіб наближення до авторського задуму, шлях до адекватного прочитання твору, тлумачення якого може мати варіанти.

Принцип системного підходу

- Системний підхід до твору передбачає розгляд його як органічної єдності всіх частин-систем.
- Повний, справді науковий аналіз має бути системним.
- Таке розуміння принципу системності має об'єктивну мотивацію: твір є системою; засоби його вивчення повинні складати відповідну систему.
- Це не перешкоджає глибоко пізнавати твір, не абсолютизуючи жодного із аспектів.

Принцип історизму

Принцип історизму передбачає:

- дослідження суспільно-історичних умов написання твору;
- вивчення історико-літературного контексту, в якому твір постав перед читачем;
- визначення місця твору в творчості письменника, коли йдеться про творчу еволюцію;
- оцінку твору з погляду сучасності: переосмислення проблематики, художніх достоїнств твору новими поколіннями дослідників і звичайних читачів.

Частковим моментом реалізації принципу історизму є вивчення історії написання, публікації та дослідження твору.

Принцип контекстного вивчення літературного твору

- Принцип контекстного вивчення літературного твору передбачає, що кожний літературний твір є самодостатнім та унікальним явищем у творчій долі письменника (біографічний контекст), в історико-літературному (літературознавчий контекст) і історико-культурному (культурологічний контекст) процесі, який лише тоді може бути осягнений школярами, коли стає для них особистісно значущим (особистісно-значущий контекст).

Види (методи) аналізу твору

- Види (методи) аналізу твору — підходи до твору з погляду розуміння функції художньої літератури

Соціологічний аналіз

- В українському літературознавстві тривалий час він був найбільш поширений. Під дією ідеології народників, згодом і більшовиків класову проблематику в літературі виводили на передній план, абсолютизували.
- Очевидно, поки в світі існуватиме нерівність, а люди не перестануть співчувати скривдженим, елементи соціологічного аналізу будуть присутні в літературознавчій науці — з акцентуванням моральних аспектів соціальної проблематики.

Психологічний аналіз

Його діапазон досить широкий:

- аналіз засобів психологізму в творі та літературі загалом;
- дослідження психології сприймання і впливу художнього твору на читача;
- вивчення психології творчості.

Естетичний аналіз

- Передбачає тлумачення творів з погляду категорій естетики: «прекрасне — потворне», «трагічне — комічне», «високе — низьке».
- Не рідкість і застосування моральних категорій, які вкладаються в діапазон ціннісних орієнтацій, окреслений естетикою: «героїзм», «вірність», «зрада» тощо.

Формальний аналіз

- Погляд на форму як специфічну прикмету літератури й тлумачення змістовності форми — здобутки «формальної школи».

Біографічний аналіз

- Передбачає розгляд біографії письменника як важливого джерела творчості.
- Безперечно, автор акумулює враження та ідеї часу, творить художній світ, тому вивчення обставин його життя може допомогти глибше дослідити процес зародження й визрівання творчих задумів, увагу до певних мотивів тощо.
- Особистісні моменти відіграють важливу роль у творчості, водночас художній твір має об'єктивну естетичну цінність.

Порівняльний аналіз

- Охоплює порівняльно-історичний та порівняльно-типологічний розгляд творів.
- Його використовують при вивченні оглядових тем.

Структурний аналіз

- У центрі аналізу він ставив текст: розглядали елементи, рівні твору, а його структуру розуміли як ієрархію рівнів.
- Актуальними залишилися: розуміння системності елементів (складників) твору, визнання неоднакової ролі різних складників форми у вираженні змісту

Психоаналітичний аналіз

Найважливіші категорії, якими він оперує :

- «несвідоме», «Едипів комплекс», «сублімація сексуальних бажань» (З.Фройд),
- «індивідуальне й колективне підсвідоме» , «архетипи» (К.-Г. Юнг).

Гендерний аналіз

- Тісно пов'язаний із психоаналізом, він передбачає врахування особливостей чоловічого і жіночого світосприймання та світорозуміння, які позначаються на концептуально-стильових особливостях творів.

Концептуально-стильовий аналіз

- Концептуально-стильовий метод аналізу – це складна, динамічна єдність художньої концепції і стилю.
- Він органічно взаємодіє з іншими літературознавчими методами й разом з ними сприяє розкриттю особливостей художньої літератури як духовного феномена.

Способи аналізу твору

- Способи аналізу твору — вибір певних складників твору для докладного вивчення.
- Способи спонукають до конкретних аналітичних дій і тлумачення певних аспектів твору.

Пообразний аналіз

- Виправданість його мотивується тим, що людина — основний предмет зображення в літературі.
- Однак для уникнення схематизму потрібно розглядати весь аспект засобів творення образу, а не обмежуватися переказом його вчинків і переліком рис характеру.
- До пообразного аналізу доцільно вдаватися тоді, коли у творі є яскраві характери, висунуті автором на передній план.

Ідейно-тематичний аналіз

- Його ще називають проблемним, що звужує обсяг поняття «зміст твору» лише до одного його складника — проблеми.
- Обираючи цей спосіб аналізу, доцільно розглянути особливості і зв'язок життєвого матеріалу з проблемами та ідеями, а також особливості композиції, сюжету, систему образів, характеризувати окремі деталі й словесні засоби.

Цілісний аналіз твору

- Цілісність, єдність змісту і форми — ознаки високохудожнього твору.
- У процесі аналізу уявно порушують, «руйнують» ту цілісність, єдність, вирізняючи складники змісту і форми для їх уважного вивчення.
- Цей спосіб доцільніше назвати всебічним аналізом, а ще точніше — аналізом взаємодії змісту і форми, що найбільше відповідає природі літературного твору, який «оживає» в уяві читача, взаємодіючи з його свідомістю.

Аналіз твору «за автором»

- Приписувати йому універсальні можливості не слід.
- Найбільший ефект він дає при вивченні творів, де авторська позиція втілюється насамперед на рівні фабули, розгортається структурою твору.

Прийоми аналізу художнього твору

- Прийоми аналізу твору — аналітичні дії, які дають змогу розкрити вужчі аспекти твору.
- Прийоми тяжіють до методики викладання літератури та інтерпретації тексту.
- Вони передбачають конкретні дії над твором або його частинами.

Прийом «Повільне читання»

- Полягає в докладному мовностильовому розгляді подробиць обраного епізоду, що відкриває змістові аспекти художнього тексту.
- Щоб аналітична операція не розпорошилася на подробиці, «повільне читання» має бути цілеспрямованим і системним.

Прийом «Сповільнене читання»

- Прийом «Сповільнене читання» передбачає штучне сповільнення читання для розгортання внутрішнього діалогу читача з текстом.
- Сповільнювати читання тексту дозволяє електронний носій, якщо рядки з'являються на екрані у вибраній вами послідовності із заданою вами швидкістю.

Прийом «Історико-літературний коментар»

- Це пояснення фактів, назв, імен, літературних ремінісценцій, без знання яких розуміння тексту було б неповним.

Прийом «Розгляд системи предметних деталей»

- Прийом «Розгляд системи предметних деталей» передбачає наочне відстежування руху художньої ідеї в ліричному творі.
- У драматичних та епічних творах деталі — будівельний матеріал усіх складників макроструктури твору.
- На рівні деталей найнаочніше простежується перехід від форми до змісту і навпаки.
- У поезії, а частково і в прозі, важливе змістове навантаження несе ритм, поєднаний з лексичним матеріалом.

Джерела

- Іванишин В.П. Нариси з теорії літератури. Київ, 2010.
- Марко В. Аналіз художнього твору. Київ, 2013.
- Токмань Г.Л. Методика навчання української літератури в школі. Київ, 2012.